

УДК 81`25

Комаринська Ірина-Дарія Олександрівна

студент кафедри прикладної лінгвістики

Національний університет «Львівська політехніка»

Komarynska Iryna-Dariia

Student of the

Lviv Polytechnic National University

**ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ
МАЙКЛА ОНДАТЖЕ «АНГЛІЙСЬКИЙ ПАЦІЄНТ»
FEATURES OF UKRAINIAN TRANSLATION OF MICHAEL
ONDAATJE'S NOVEL «THE ENGLISH PATIENT»**

***Анотація.** Встановлено поняття та характерні риси українського перекладу. Визначено специфіку відображення перекладацьких трансформацій. Проаналізовано особливості українського перекладу роману Майкла Ондаатже «Англійський пацієнт».*

***Ключові слова:** переклад, перекладацькі трансформації, лексичні та граматичні трансформації, роман.*

***Summary.** Concepts and features of Ukrainian translation are established. The specificity of the translation mapping transformations. The peculiarities of the Ukrainian translation of Michael Ondaatje's novel «The English Patient» are analyzed.*

***Key words:** translation, translational transformations, lexical and grammatical transformations, novel.*

Постановка проблеми. Серед численних складних проблем, які вивчає сучасне мовознавство, важливе місце займає вивчення

лінгвістичних аспектів міжмовної мовленнєвої діяльності, яку називають «перекладом» або «перекладацькою діяльністю».

Науковці зі всього світу неодноразово досліджували різноманітні аспекти перекладацької діяльності, проте граматичні особливості було досліджено дотично, що і визначає актуальність даної роботи. Адже саме граматики виявляє найглибші зв'язки, порівняно з елементами інших рівнів мовної структури, найповніше відображає специфіку мови, а втрата граматичних особливостей відтвореного тексту внаслідок перекладу в багатьох випадках призводить до зміни характеру оригіналу та нівелювання авторського стилю [1, с. 12].

Аналіз останніх джерел дослідження. Інтерес до проблеми перекладацьких трансформацій з боку лінгвістів та їх висвітлення є в курсі теорії та практики перекладу вже традиційним. Такі лінгвісти, як Л. Бархударов, В. Комісаров, І. Корунець, В. Карабан та інші, присвятили дослідженню перекладацьких трансформацій свої праці. Науковці Л. Науменко та А. Гордєєва надали класифікацію та визначення всіх видів трансформацій. Але питання виправданості застосування трансформацій при перекладі творів художньої літератури залишається в полі зору сучасних лінгвістів. Дана робота присвячена порівняльному аналізу застосування граматичних трансформацій в українських перекладах англійського роману Майкла Ондатже «Англійський пацієнт».

Метою даної статті проаналізувати особливості українського перекладу роману Майкла Ондатже «Англійський пацієнт».

Результати дослідження. У процесі перекладу часто виявляється неможливість використання відповідних слів і виразів, які надає словник. Відбувається це через відмінності систем вихідної мови і мови перекладу. У подібних випадках перекладач вдається до процесу трансформації перекладу. Такий переклад полягає в перетворенні внутрішньої форми слова або словосполучення, або ж її повної заміни для адекватної передачі

змісту висловлювання. Необхідність застосування граматичних трансформацій природно виникає у процесі перекладу, так як в українській мові відсутні такі граматичні категорії, як артикль, герундій, інфінітивні комплекси, абсолютна номінативна конструкція. «Граматичні трансформації зумовлюються різними чинниками – як суто граматичного, так і лексичного характеру, хоча вирішальну роль відіграють граматичні чинники мови перекладу» [2, с. 35].

Завдання перекладача при досягненні адекватності вміло застосувати різні перекладацькі трансформації для того, щоб текст перекладу як можна більш точно передавав всю інформацію, укладену в тексті оригіналу, при дотриманні відповідних норм мови перекладу. Відповідно до цього, в процесі своєї перекладацької діяльності перекладач завжди переслідує певну мету – досягнення адекватності перекладу.

Не завжди лексичні одиниці однієї мови мають точні аналоги в іншій мові. Тому для вирішення цього завдання перекладач часто використовує перекладацькі трансформації (перетворення). Їх вміле використання забезпечує адекватність перекладу: текст перекладу точно відображає зміст вихідного тексту.

Перекладацькі трансформації – необхідні через різницю синтаксичного ладу і лексико-семантичної системи двох мов перетворення елементів вихідного тексту з метою забезпечення повноцінного перекладу [3, с. 56].

Різні вчені по-різному визначали перекладацькі трансформації. Так, наприклад, Р. Міньяр-Белоручев дав наступне визначення: «Трансформація – основа більшості прийомів перекладу, що полягає в зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів початкового тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі» [4, с. 21].

Я. Рецкер, у свою чергу, визначає трансформації як «прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення слова мови оригіналу в контексті і знаходимо йому відповідність в мові перекладу, яке не співпадає із словарним» [5, с. 16].

О. Швейцер зазначає, що «перекладацькі трансформації» – це міжмовні операції перевираження сенсу». А. Архипов під перекладацькими трансформаціями розумів технічні прийоми перекладу, що полягають в заміні регулярних відповідностей нерегулярними, а також самі мовні вирази, отримувані в результаті застосування таких прийомів. Л. Латишев іменує перекладацькі трансформації як «відступ від структурного і семантичного паралелізму між початковим і перекладним текстом на користь їх рівноцінності в плані впливу». Як зазначає В. Комісаров, «перекладацькі трансформації можуть розглядатися як способи перекладу, які перекладач використовує для подання типових труднощів». Л. Бархударов, який зробив суттєвий вклад у розробку типології перекладацьких трансформацій зазначав, що «перекладацькі трансформації – такі чисельні та якісно різноманітні міжмовні перетворення, які здійснюються для досягнення перекладацької еквівалентності (адекватності перекладу) всупереч розбіжностям формальних та семантичних систем двох мов». А. Паршин визначає перекладацькі трансформації як «перетворення, за допомогою яких можна здійснювати перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу у зазначеному сенсі» [6, с. 39].

Отже, як бачимо з наведених визначень, науковці ще не прийшли до єдиного тлумачення перекладацьких трансформацій, але кожне визначення вказує на ту чи іншу характеристику, яка притаманна їм.

Залежно від характеру мовних одиниць, які розглядаються як вихідні в операції перетворення, Л. Науменко та А. Гордєєва [8] поділяють перекладацькі трансформації на лексико-семантичні, граматичні та

стилістичні. Але ми в своєму дослідженні зупинимось та детально розглянемо саме граматичні трансформації.

М. Шемуда зазначає наступне: «переклад з однієї мови на іншу неможливий без граматичних трансформацій. Граматичні трансформації – це в першу чергу перебудова пропозиції (зміна його структури) і всілякі заміни – як синтаксичного, так і морфологічного порядку» [7, с. 12].

Різні дослідники виділяють різноманітні види граматичних трансформацій. Зокрема, Л. Бархударов представив загальні види:

- 1) переставлення;
- 2) заміни;
- 3) додавання;
- 4) опущення.

В свою чергу, В. Комісаров пропонує такі найбільш розповсюджені граматичні трансформації:

- 1) синтаксичне уподібнення (дослівний переклад);
- 2) членування речення;
- 3) об'єднання речень;
- 4) граматичні заміни (форми слова, частини мови чи члену речення).

Ще один варіант класифікації належить О. Швейцеру, відповідно до якої існують такі види граматичних трансформацій:

- 1) об'єднання речень;
- 2) членування речення;
- 3) додавання граматикалізованих одиниць (союзів, займенників і т.п.)
- 4) опущення граматикалізованих елементів.

Л. Науменко та А. Гордєєва також запропонували свій варіант видів граматичних трансформацій [8, с. 73]:

- 1) внутрішній поділ;
- 2) зовнішній поділ;

- 3) внутрішня інтеграція;
- 4) зовнішня інтеграція;
- 5) зміна порядку слів;
- б) компенсація.

На нашу думку, саме ця класифікація є найбільш точною, тому на її основі буде розглянуто застосування граматичних трансформацій у нашому дослідженні.

«Англійський пацієнт» (1992 р.) — знаковий роман М.Ондатже (народився у Шри-Ланці 1943 року). В творі зображено світ у момент цивілізаційних змін, пов'язаних із Другою світовою війною і психологічними зсувами людини внаслідок війни. Геополітика воєнних і повоєнних подій накладається на особистісну історію «англійського пацієнта» — британця, який вижив у результаті падіння літака. Отже, перед нами один із найуспішніших у світовій літературі прийомів: поєднання історичної та особистісної сюжетних ліній.

Майкл Ондатже послуговується вальтерскоттівською моделлю роману, яка завжди мала успіх у читачів. На жаль, у вітчизняному літературознавстві цей твір не був об'єктом широкого літературознавчого зацікавлення, за винятком дослідження Н.Овчаренко («Канадський літературний канон на зламі століть», 2006), однієї кандидатської дисертації та кількох статей. 2016 р. роман було перекладено й видано українською мовою у харківському видавництві «Клуб Сімейного Дозвілля» (переклад з англ. Є.Даскал).

Події у романі відбуваються під час Північно-Африканської кампанії, де одне одному протистояли англо-американські та італо-німецькі війська. Перед нами класичний метафікційний роман, у якому реальність переплітається з художністю і де неможливо встановити, що, зрештою, є вигадкою. М.Ондатже настільки точно, психологічно переконливо зобразив своїх героїв, що в них неможливо не закохатися.

Читач переживає те, що розповідає «англійський пацієнт», ніби бачачи усе на власні очі. Роману притаманна особлива вітальність, прагнення до боротьби за життя, якого так мало у світовій літературі від часів Гемінгвея.

Роман було написано 1992 р., а за чотири роки знято однойменний фільм (режисер Ентоні Мінгелла), який здобув дев'ять «Оскарів». Поява роману припадає на час карколомних геополітичних зрушень: впала «залізна завіса», відбувся розпад СРСР, світ почав набувати дедалі виразніших мультикультурних рис. Постмодерністські пошуки уже не могли задовольнити естетичний смак тих читачів, які шанують літературу, яка вміє розповідати історії. І ось у цьому криється успіх роману М.Ондатже, що зміг майстерно розповісти історію зустрічі Північної Америки й Індії (Пенджабу) в стилі «Кіма» Р.Кіплінга або ж «Життя Пі» Я.Мартеля [7, с. 82].

«Англійський пацієнт» має властивість «глибокого занурення» читачів. М.Ондатже — майстер «міметичного» письма. Він працював із архівами, щоб максимально точно наблизити топографію роману до конкретних історичних місць і екзотичних локацій. «Екзотизм» — ще одна риса, яка забезпечує успіх. У романі згадано Сахару, а африканський топос має особливу принадність у літературах англо-саксонського світу, згадати хоча б романи Г.Гріна. Реальними є згадані Гільф-ель-Кебір і навколишня пустеля. Автор мав доступ до архівних матеріалів Королівського географічного товариства в Лондоні. Крім того, в романі цитовано фрагмент зі статті 1924 року Гассанейна Бея «Через Куфру до Дарфура» (регіон на заході Судану), присвячений піщаним бурям. М.Ондатже зумів відтворити перед читачами пустелю такою, якою вона була в тридцяті роки. Під час роботи над романом письменник працював зі статтею «Історичні проблеми Лівійської пустелі» Річарда Берманна. Усе це дало можливість написати роман, який підкуповує своєю історичною

правдоподібністю. Романтизовані локації завше полонили читачів подібних романів.

В «Англійському пацієнті» згадано такі знакові романи, як «Останній із могікан» Ф.Купера або «Кім» Р.Кіплінга — зразки творів, у яких оспівано волю до життя, боротьбу людини з ідеологією, що спричиняє війни й протистояння між народами. Н.Овчаренко звернула увагу на те, що в обох романах (Ондатже й Кіплінга) важливу роль відіграє образ географічної мапи. М.Ондатже написав пригодницько-психологічний роман із зануренням у топографію: з одного боку, перед нами часи Другої світової війни, з другого, це роман, який містить шпигунські таємниці, сцени катування людей, а водночас і романтичного балагурства, притаманного пригодницькому роману в стилі Джозефа Конрада. Автор володіє майстерною здатністю естетизувати опис, надаючи йому мистецького забарвлення [8, с. 3].

Імена персонажів у романі мають інтертекстуальний зв'язок зі світом мистецтва (Караваджо). Крім того, часто йдеться про опис межових станів, коли людина зустрічається зі смертю: канадській медсестрі, яка опікується англійським пацієнтом, не раз доводилося бачити процес умирання: і солдатів, і генералів. Траплялися різні прикрі випадки, тож тепер вона придивляється, чи з'явилася піна в кутиках роту після того, як один «небіжчик» раптом «ожив». На першій сторінці Хана порівнює «пацієнта» з Христом, а сама медсестра викликає асоціації з грішницею, що омивала ноги Ісуса та змащувала їх ароматною олією (Євангеліє від Луки 7:38). Хана дбає за «пацієнта» подібно до того, як це робили бедуїни у пустелі.

Одним із об'єктів інтертексту у романі постає «Історія» Геродота. Для головного героя вона ключ до різних географічних загадок. У творі в особливий спосіб переосмислено біблійні легенди. Так, «англійський пацієнт» називає архангелом чоловіка, який лікував його у пустелі (мається на увазі архангел Рафаїл). Війна знищує людську сутність,

перетворюючи людину на суб'єкта історії, якої не існує. Минуле постає досвідом травматичного переживання, а майбутнє не має обрисів.

Висновки. Отже, «Англійський пацієнт» — це роман, у якому утверджується людський гуманізм у ренесансному розумінні; він виникає навіть за умов розщеплення ідентичностей. Найчастіше в перекладах застосовуються трансформації внутрішнього поділу і заміни порядку слів, що зумовлено особливостями української мови. У більшості випадків трансформації були виправданими. У деяких випадках використання певної трансформації було влучнішим у перекладі М. Іванова. Але здебільшого трансформації носили комплексний характер: задля досягнення адекватності – головної мети перекладу – перекладачі застосовували декілька трансформацій одночасно, і як було зазначено, не тільки граматичних, але й лексичних. Для всебічного аналізу перекладів роману необхідно надалі розглянути комплексне застосування всіх видів трансформацій, застосування яких сприяє якості перекладу художньої літератури.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). Москва: Международные отношения, 1975. 240 с.
2. Гарбовский Н. К. Теория перевода: Учебник. М.: Изд-во Моск. Ун-та, 2004. 544 с.
3. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). М., 1990. 253 с.
4. Латышев Л. К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания. М.: Просвещение, 1998. 160 с.
5. Миньяр-Белоручев Р.К. Общая теория перевода и устный перевод. М.: Воениздат, 1980. 237 с.

6. Науменко Л. П., Гордєєва А. Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську: навч. посібник. Вінниця: Нова книга, 2011. 136 с.
7. Остапенко С. А. Особливості застосування граматичних трансформацій у процесі перекладу англійського художнього твору українською та російською мовами. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія». № 2(26). 2017. С. 113–115.
8. Паршин А. Теория и практика перевода. М.: Русский язык, 2000. 161 с.
9. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. М.: Международные отношения, 1974. 214 с.
10. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика: Статус, проблемы, аспекты. М.: Наука 1988. 215 с.